

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ БУКОВИНИ (1919–1939 рр.)

Олександра ЦИБАНЮК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Постановка проблеми. В умовах державотворення в Україні докорінно переглядаються концептуальні та методологічні засади розвитку теорії й практики фізичного виховання сучасних школярів.

Загальноосвітня школа поступово відходить від ізоляції фізкультури як навчальної дисципліни, унеможливаючи її підміну в загальному комплексі іншими предметними уроками. Відповідно до цього актуальним стає вивчення досвіду проведення занять з фізкультури в різні історичні періоди розвитку загальноосвітньої школи в Україні. Відтак узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду з порушеної проблеми допоможе краще проаналізувати ті зміни, які відбувалися в навчально-виховному процесі шкіл різних етнічних територій, виявити їхні причини та спроектувати перспективні напрями забезпечення ефективності розвитку на майбутнє.

Означене положення стосується й історії розвитку освіти на Буковині загалом. Адже зарубіжні ідеї освіти школярів, у т.ч. їх фізичного виховання досить активно проникали в педагогічну теорію і в навчально-виховний процес повсюдних загальноосвітніх шкіл Радянської України. Водночас і місцеві педагоги розробляли авторські програми, що спрямовувались на вдосконалення системи фізичної культури і спорту з урахуванням поліетнічності Буковинського регіону, активно впроваджували їх в практику роботи міських і сільських шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти розвитку теорії та практики фізичного виховання школярів у Буковинському регіоні періоду Австро-угорської імперії вивчає Н. Гнесь. Фізичну культуру і спорт у контексті розвитку освіти радянської доби вивчали М. Гонжа, І.Кобилянська, Д.Пенішкевич, І.Петраш, І.Руснак та ін.; умови впровадження фізичної культури в навчально-виховний процес школи аналізували А.Вихрущ, Б.Ступарик, Д.Дринда, Д.Герцюк, Л.Дерев'яна та ін. Дидактичні аспекти означеної проблеми вивчали Т.Завгородня, В.Шуляк, С.Вдович, І.Ковальчук та ін.

Мета дослідження – вивчити і теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови забезпечення ефективності фізичного виховання в закладах середньої освіти Буковини досліджуваного періоду.

Дослідження організовано шляхом аналізу матеріалів в контексті порушеної проблеми у фондах ДАЧО, щорічниках, статтях часописів тогочасних та сучасних періодиці.

Обговорення дослідження. Проаналізуємо за змістом вимоги для першого класу з розділу «Гімнастика» «Аналітичної Програми середньої освіти 1921 року для гімназій, ліцеїв і середніх шкіл для хлопців». Її розроблено з огляду на вимоги приватних екзаменів Дж.Н.Іонеску, заступником директора департаменту приватної освіти Міністерства освіти [1].

Для вивчення запропоновано: стройові вправи (в оригінальному тексті «вправи для наведення порядку») шиккування в колону, шеренгу, рівняння, перешикування в 2, 3, 4 колони, шеренги, в коло, повороти на місці. Загальнорозвиваючі вправи (вільні вправи) з предметами – гантелями, булавами, гімнастичними палицями та без них, маршування, біг, вільні стрибки та стрибки через мотузку. Під «стрибками через мотузку» подано легкоатлетичні вправи, а саме: стрибок у висоту з однієї ноги, довжину та у висоту з місця. У наведених методичних рекомендаціях щодо їх правильного виконання читаємо про усталені тогочасні нормативи: «Стрибок у висоту обох ніг. У висоту з підняттям мотузка на 30 см і у довжину з відведенням дошки до 30 см. Стрибок вперед робиться лише двома ногами» [1].

Провідне місце в розглянутій програмі посідають вправи на спортивних приладах (драбини – горизонтальні та нахилені, вертикальні жердини та канат для підняття, брус, турніки, кінь), запропоновано для вивчення різновиди провисання та комплексні вправи на основі провисання (зі згином; підняття і опускання з провисанням; зміна схрещених ніг під час провисання на драбинах, жердині, канаті, турніку), наведено вправи із зістрибуванням (стрибки з поперечною підтримкою; стрибок з присіданням) та ін. Ось, скажімо, наголошується, що: «Стати на брусся з жердини, йти по всій довжині бруссів вперед, назад. Зміна рук при сидінні на бруссях. Стрибок поперек брусів з присіданням». Розпочинається вивчення опорних стрибків через вузол: «1. Стрибок з спиранням вперед, з місця та з розгоном. 2. Те ж саме з боковою підтримкою, з 1/4 поворотом з місця та з розгоном. 3. Стрибок боком на одне коліно. 4. Стрибок боком на обидва коліна. 6. Стрибок з розставленими ногами.»

В останньому розділі програми подано рухливі ігри, в т.ч. для першого класу їх наводиться п'ять: «Гай – давай за мною!», «Злови другого», «Проси м'яча», «Стрибни і вільні», «Балка». Гра спортивного характеру – лапта. Загалом у програмі наведено 27 ігор до 5-7 для кожної вікової групи зі спрямованістю на розвиток силових якостей, витривалості й швидкості. Це: «Перетягування канату», «Боротьба на одній нозі», «Кидання важких предметів вгору», «Підняття важких предметів», «Кидання м'яча кулаком», «Слідити третього з переслідуванням поза колом» та ін. З шостого-восьмого класів наводяться ігри зі спортивним характером («Прапор», «Викрадення золотої вуалі», лапта, «Біж по полі», «Вдар ногою по м'ячу»). А також види легкої атлетики (як метання спису та кидання диску вивчається засобами гри). Нам видається цікавим той факт, що запропоновано лише одну народну гру «Ой, дісталось тобі хлопче, Ніке».

За результатами аналізу програми, доходимо висновку, що вона є своєрідним комплексом вправ, з гімнастикою в основі. Необхідно, вважаємо, зазначити на високому рівні вивчення гімнастичних вправ, їхній різноманітності та послідовності, особливої правильності добору етапів навчання відповідно віковим особливостям дітей, використанням на спортивних приладах.

У період, який охоплено дослідженням предмет означено як «гімнастика» і він наводиться лише з гімнастичних вправ та ігор. А от стрибків як виду спортивної діяльності в програмі не виділено, хоча в розділі «Стрибки через мотузку» подано певні вимоги. Окремі норми наведено для стрибків в висоту з і без повороту, в глибину з висоти, стрибків з жердиною [1].

Звернемо на відсутності мети навчального курсу з предмету, вимог до розкладу занять в освітній установі, теоретичних положень використання засобів фізичного виховання, та запропонованих ігор. Природно, що наведені особливості значно ускладнюють роботу вчителів і методичне керівництво нею. А оскільки в програмі

відсутні методичні рекомендації для вчителів фізичного виховання про структуру та схему навчального заняття, його місця в розкладі та добору форми для виховання. Ми можемо припустити, що в практиці до уроків фізичної культури спостерігалося відсутність спонтанності і відсутність систематичного контролю та керівництва.

Попри те, аналітична програма 1928 року відповідає тодішнім чинникам щодо побудови навчальних програм, позитивним розглядаємо в розділі «Пояснення визначення мети фізичного виховання в середній школі А саме (тут і надалі збережемо правопис оригіналу): «Метою фізичного виховання в середній школі є сприяння загальному гармонійному розвитку шкільної молоді, забезпечуючи красу та здоров'я тіла, гнучкість та пластичність, як якості. Збільшення впливу фізичного виховання на особистість». Відповідно в «Programa minimala pentru scoala secundare (gimnazii si licee) pe anul scolar 1932-1933» визначено: «Фізичне виховання у середній освіті відіграє роль у загальному і гармонійному розвитку, забезпечуючи гарний і здоровий вигляд тіла, збільшення спроможності як фізичної, так інтелектуальної сили, та постійний гарний настрій для праці» [3,4].

Задля досягнення ефективності у фізичному вихованні в середній школі проаналізовано норми та вимоги до показу вправ, наведено окремі методичні прийоми. Позитивно, що вчителям рекомендовано подавати команди голосом, рахунком чи ударами в долоні; подано елементарно врегульоване навантаження у таких застереженнях: «гімнастика – це рух і будь-яка втрата часу шкодить уроку та учням». До позитивних особливостей відносимо і той факт, що в програмі визначено місце викладача на уроці та прийоми запобігання ним травматизму. Читаємо щодо цього: «Викладач з фізичного виховання не може стояти на одному місці. Для контролю гарного виконання вправ і надання необхідної допомоги з метою запобігання травм, він повинен бути там, де необхідно» [3,4].

Вперше для контролю за результатами у «Programa minimala» передбачено обов'язковість індивідуальної антропологічної і медичної картки, яку заповнював щопівроку шкільний медик і викладач фізичного виховання. Цілком прогресивно сприймається сьогодні зауваги щодо статевої особливості та необхідності дозування навантаження на дівчат: «Дівчата, завдяки своїй природі є менш витривалими, ніж хлопці, вони будуть завжди піддані меншим зусиллям, особливо в період полових дозрівання» [4].

Відповідно до статті 1 «Закону про фізичне виховання» (червень 1923 року) фізичне виховання визнано обов'язковим для всієї молоді допризовного віку і проводиться в усіх школах та спеціалізованих організаціях: по 2 години на тиждень для гімнастики і 2 години підряд для ігор і занять спортом на свіжому повітрі [3, 4].

У змісті програм привертають увагу подані теоретичні положення, в яких йдеться його чинники: «Фізичне виховання складатиметься з гімнастики, ігор та спорту», а також інвентар та устаткування для уроків (палиці залізні і дерев'яні, гантели (1-7,5 кг), скакалки, мала дошка для стрибків, дерев'яні дубинки, диски, списи, бар'єри, жердини для стрибків, молот з ланцюгом, малі і великі м'ячі тощо. Загалом понад 35 номінацій). Своєрідність убачаємо і в підходах до місця гімнастики в комплексі з іншими фізичними вправами, її розглядають за основу відповідно до положень тодішньої теорії фізичного виховання. Зокрема вказано: «Вона сприяє першу чергу, дисциплінованості молоді через навик до: уваги, порядку і швидкого виконання отриманих доручень. Накопичує фізичну і психічну здатність до оновлення. Вона вимагає точності у виконанні вправ як по формі, так і в ритмі» [4].

Ігри, які у програмах фізичного виховання складають рекреативну частину, стимулюють настрій і активність дій учнів, забезпечуючи потребу організму в русі за умови дотримання методичних прийомів їх організації.

У тодішній теорії фізичного виховання, усталеним виглядає підхід до поділу ігор на підставі особливостей розвитку дитячого організму та з урахуванням фізичних зусиль для виконання ігрових вправ на дві категорії: навчальні або виховні і спортивні. Навчальні ігри відкладались на «формування гарних звичок. Завдяки варіації ситуацій і рухів розвиваються інтуїція і враження, приносячи з собою багато можливостей для формування відчуття оновлення. Учень збагачує свій інтелект ідеями, відчуттями, емоціями, бажаннями, рішучістю, увагою, персональним контролем, соціальністю – всі вони сприяють формуванню характеру і особистості, відповідають дитячому віку». Розглянемо навчальні ігри, що запропоновані програмою для 1 класу: «Політ птахів», «Біг з конком», «Кидання чоботом», «Король та його сини».

Щодо спортивних ігор, то їх ототожнювали з «полегшеним спортом», і відповідно, для них характерні більша жвавість і дисциплінованість, інтенсивність рухів та завершена організація. На думку упорядників програм, виховне значення ігор полягало в наданні дітям можливості виражати особистісні риси, пробуджувало їх дух і відданості справам колективу, навчанні сміливості та стриманості.

Національні танці і ритмічні рухи з музичним супроводом в програмах посіли окреме місце. Їх добирали задля виховання патріотів, сприяння зміцненню національної гордості, розвитку довіри до нації, еднаючи в такий спосіб міських мешканців з селянами.

Згідно «Programa minimala pentru scoalele secundare (gimnazii si licee) pe anul scolar 1932–1933» спорту відведено останню ступінь фізичного виховання в школі. Дітячи до цього, читаємо: «Він найбільше впливає на завершення формування особистості учня. Розумно керований, в гарних гігієнічних і матеріальних умовах, спорт створює здорову атмосферу праці і солідарності, внаслідок чого школа має шанс виграти» [3; 4]. Показовим вважаємо «Регламент про функціонування середніх шкіл (липень 1929 року) щодо проведення спортивних дій в середніх школах у параграфі 20, статті 204 «Фізичне виховання. Спорт». Так, читаємо: «Спорт буде практикуватися в терміни, визначені програмою лише у подвір'ї шкіл або на спеальному майданчику 2 години підряд щотижня»[2].

Розглянемо запропонований «Programa minimala» план уроку гімнастики. Його основними частинами визначено вступну, фундаментальну і завершальну. «Partea analitice» вступну частину називає підготовчою, фундаментальну – основною, а завершальну – фінальною, а також подає стисло характеристику кожної з них, які найбільшого співпадають. Зацитуємо: «Вступна частина повинна підготувати учня для інтенсивних вправ через вільні рухи, які повинні переходити з одних в інші без повернення в початкову позицію» та «Підготовча частина вимагає реалізувати ґрунтовну розминку тіла для різноманітних рухів та без повернення в стан спокою» [3].

Серед уроків, що не суперечили одна одній, відповідали методичним вимогам. Вступна частина: колективні впорядковані вправи; вправи для рук, ніг, шиї і голови; для шиї (нахили вперед, назад); для спини, плечей і потилиці; для тіла (нахили і розгинання); для ніг. Фундаментальна частина: вправи для тіла (повне напруження); балансування (серія I); вправи для рівноваги на апаратах; для спини, плечей і потилиці; марширування, біг, легкі ігри; на провисання (серія II); вільні стрибки з вискоком, з місця, з розгоном з визначеним і невизначеним числом кроків. Завершальна частина: спокійні вправи з корекції і дихання.

Урок з гімнастики для I класу запропоновано на гімнастичних «апаратах», другий урок без використання гімнастичних приладів.

План конспект заняття з фізичного виховання (2 альтернативні години) для класу передбачає використання всіх засобів фізичного виховання, а не тільки гімнастики на приладах та без: вправи для наведення порядку; тіла, рук, ніг і голів. Вправи на провисання та рівновагу; вправи для «зміцнення живота», ігри, стрибки, вправи для дихання, а також вправи на бруссях та турніку [4].

Висновки

Отже, опрацьований зміст програм дає підстави охарактеризувати їх тогочасних принципів добору змісту. Насамперед виокремлюємо з поміж них принцип ідейної спрямованості, який упорядники програм реалізували в скерованості змісту засобів та стимулюванні фізичних якостей кожного школяра та дотримання здорового способу життя молоддю загалом.

Очевидним виступає принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів з чітким розмежуванням навантажень за ознакою статевих відмінностей. Визначаємо і той факт, що в змісті програм простежується принцип концентричності добору кількості вправ і тривалості їх виконання, а також принципи систематичності, послідовності. Неухильне дотримання означених принципів свідчить, що в методиці фізичного виховання школярів означеного періоду однозначно проникали прогресивні педагогічні ідеї західноєвропейських освітніх систем, а також наукові здобутки психологів, анатомів і фізіологів. Надалі варто проаналізувати решту програм середньої освіти Буковини досліджуваного періоду.

Література

1. Аналітична програма середньої освіти 1921 (для гімназій, ліцеїв і середніх шкіл для дівчат). *Monitorul oficial si imprimerile statului. Imprimeria centrala, Bucuresti, 1921.*
2. *Regulamente pentru invatamanul secundar//C. Hamagiu. Codul General al Romaniei. Legu uzuale Vol. IX-X. Bucuresti «Editura Universala» Alcalay and Co.*
3. *Programele analitice ale invatamanului secundar (gimnazii si licee) clasele I-IV «Cartea Romaneasca», Bucuresti 1928.*
4. *Programa minimala pentru scoalele (gimnazii si licee) pe anul scolar 1932-1933. Monitorul oficial si imprimerile statului. Imprimeria centrala, Bucuresti, 1933.*

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ БУКОВИНИ (1919–1939 pp.)

Олександра ЦИБАНЮК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Анотація. У статті проаналізовано принципи побудови навчальних програм і охарактеризовано програмно-методичне забезпечення викладання фізичної культури в закладах середньої освіти Буковини досліджуваного періоду.

Ключеві слова: фізичне виховання, гімнастика, ритмічні рухи, фундаментальна частина, національні танці.

ПРОГРАММНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМЕ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ БУКОВИНЫ (1919–1939 гг.)

Александра ЦИБАНЮК

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича

Аннотация. В статье проанализировано принципы построения программ обучения и характеристика программно-методическому обеспечению физической культуры в системе среднего образования Буковины исследуемого периода.

Ключевые слова: физическое воспитание, гимнастика, ритмические движения, фундаментальная часть, национальные танцы.

PROGRAM-METHODICAL MAINTENANCE OF PHISICAL TRAINING IN SYSTEM OF SECONDARY EDUCATION OF BUKOVINA (1919–1939)

Alexandra TSIBANIYK

Chernovtsy national university after YuriyPhedkovich

Abstract. The author of article makes the analysis principles of construction of programs of training and the characteristic is given to program-methodical maintenance of physical training in system secondary education of Bukovina of the researched period.

Key words: physical training, gymnastics, the rhythmic movements, a fundamental part, national dances.

МЕДИЧНИЙ РОЗВИТОК І ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДРУГОЇ ГРУПИ ЗДОРОВ'Я

Іванна БОДНАР, Лариса КОЗІБРОДА*

Львівський державний інститут фізичної культури,

** – Національний університет "Львівська Політехніка"*

Постановка проблеми. Рівень здоров'я дошкільнят має тенденцію до зниження. Лише відносно невелика частина дітей старшого дошкільного віку характеризується вище середнього (2,8%) і високим рівнем здоров'я (1,1%) [5]. Для формування міцного здоров'я дитини і забезпечення фундаменту фізичної майбутньої дорослої людини повинно вирішувати дошкільне фізичне виховання [1, 3, 4 та ін].